

Doris Ottesen og Carsten Bach-Nielsen,
*Vestindiske spor. Dansk Vestindien i den
koloniale og efterkoloniale litteraturhistorie*
(Odense Syddansk Universitetsforlag,
2020). 338 pp.

Lis Norup, Aarhus universitet

Undertitlen på Doris Ottesen og Carsten Bach-Nielsens bog giver anledning til lidt forvirring. Den melder, at bogen handler om Dansk Vestindien i den koloniale og efterkoloniale (underforstået danske) litteraturhistorie. Hvis det var tilfældet, ville *Vestindiske spor* ikke fylde de 338 sider, den gør, men højst en håndfuld. Litteratur fra de danske kolonier, i særdeleshed fra og om Dansk Vestindien, glimrer stort set ved sit fravær i danske litteraturhistorier. Det være sig skønlitteratur og – i en bredere tekstopfattelse – tidsskriftslitteratur, rejseberetninger, missionsberetninger, erindringer, breve osv. Fraværet gælder også den senest udkomne *Dansk litteraturs historie* (2006-09). Det er dette tomrum, *Vestindiske spor* udfylder ved at fremdrage en række ukendte, oversete eller underbelyste forfatterskaber og værker. Som sådan er bogen et pionerværk.¹

Hovedtitlen angiver, at der er trukket spor, dvs. foretaget valg og fravalg. Her falder den tidsmæssige markering i øjnene. For hvorfor afgrænsningen 1791-1970? Hvorfor ikke tidligere? Og især: Hvorfor slutter Ottesen og Bach-Nielsen deres

¹ For tidligere behandlinger, se Hans Hauge: "Commonwealth og Caribien eller: Postkolonialisme og De Dansk Vestindiske Øer", i *Tijdschrift voor Skandinavistiek* (2009), nr. 2 og Mads Baggesgaard: "Precarious Worlds – Danish Colonialism and World Literature", i: *Journal of World Literature* (2016), nr. 4. [Crossref](#)

<https://doi.org/10.7557/4.5801>

Copyright: © 2021 The Author(s). This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License ([CC BY 4.0](#)), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.

gennemgang med Thorkild Hansens *Slavernes Kyst* (1967), *Slavernes Skibe* (1968) og *Slavernes Øer* (1970)? Det er påfaldende, antallet af udgivelser frem til 100-året for afhændelsen af øerne taget i betragtning. Kun Joakim Garffs *Regines gåde* (2013) om Kierkegaards forlovede, der som guvernør Schlegels hustru boede på St. Croix 1855-60, omtales. Fraværende er således Mich Vraas tro, håb og kærlighedstrilogi (2016-18), der giver et samlet billede af kolonitiden og ligesom Thorkild Hansens trebindsværk hviler på omfattende kildestudier.

Begrundelsen for fravalget er æstetisk, etisk og politisk. Ottesen og Bach-Nielsen forholder sig "tøvende over for den senere litteraturs kvalitet", ligesom de finder, at "de nyere romaner" synes "skrevet under det åbenbart accepterede diktat, at der i dem skal indgå blodige beskrivelser af vold". Videre afvises den fravalgte litteratur for *meget bastant* at være drevet af ønsket om at "fastholde moderne danskere på en form for ansvar, påpege den radikale ondskab, der dækkede sig bag den økonomiske udbytning af mennesker." Endelig begrundes skillelinjen ved 1970 med, at de nyeste udgivelser "genopliver en eksotisme, drømmen om det tabte tropeparadis" (s. 14). Hvilke voldsforherligende, politisk moraliserende eller eksotiserende værker forfatterne tænker på, står hen i det uvisse. Appliceres de nævnte kriterier på det valgte tekstkorpus, vil en pæn del ikke kunne stå for nærmere prøvelse. Slet ikke den æstetiske dom.

Men i stedet for at græmmes over det, der ikke er med, er der grund til at glædes over det, der er. *Vestindiske spor* er en kronologisk organiseret fremstilling med fokus på, hvordan de valgte værker tematiserer slaveri og/eller skildrer livet i Dansk Vestindien. Bogens kapitler er nogenlunde skåret over samme læst: Forfatterne portrætteres, et eller flere værker præsenteres med udførlige handlingsreferater og indsættes i større eller mindre grad i en historisk ramme.

Ved en nærmere betragtning fortætter kronologien sig i fire knudepunkter. Det første er 1790'erne, hvor Thomas Thaarups patriotiske *Peters Bryllup* (1793) undersøges i lyset af stavnsbåndets ophævelse og forbuddet mod den oversøiske "Neger-Handel". Til syngespillet's hovedhandling – et bryllup blandt frie sjællandske bønder – føjer sig en sidehistorie om en fri, men ulykkelig "Neger Martin", fra hvis betrængte bryst et klagesuk stiger: "Hvad har den stakkels Neger gjort/At den blanke Mand ham hader". Trøstende erkyndiges han om, at "I Danmark er den onde Mand kun Slave" og "Vor Konge /Har indskrænket Slavehandel med de Sorte/Og eengang vil den Handel reent ophøre" (s. 20 og 21).

Det kan gerne være, at Thaarup, som Ottesen og Bach-Nielsen skriver, mente, "at den sorte mand som alle andre er et menneske, er Guds skabning med de rettigheder, alle Guds skabninger har" (s. 21). Men påberåbelsen af en kristen universalisme og friheden som moralsk-åndelig kategori underløbes i stykket af den lidet eleverede virkelighed, der dølger sig i formuleringen "engang vil

den Handel” (s. 21). I *Forordning om Neger-Handelen*, udstedt 16. marts 1792, var nemlig indskrevet et tiårigt moratorium. ”Neger-Handelen” var, som det stod i forordningen, at regne for lovlig frem til ”Udgangen af Aaret 1802”. Det for at sikre, at planterne ”ere blevne forsynede med tilstrækkeligt Antal i det for Forme- relsen fornødne Forhold”.² Nok ophørte den oversøiske handel med mennesker fra Afrika, men ikke den slavebaserede sukker- og bomuldsproduktion. Til dens opretholdelse krævedes indenlandsk avl.

Slaveriet blev først ophævet i 1848. Undervejs blev det slavegjorte menneskes status som en levende ting og privat ejendom, uden selvstændig juridisk eksistens, gradvist ændret, bl.a. gennem forbedrede arbejdsforhold, indskrænkning af tug- telsesretten, retten til at besidde jord og til at løskøbe sig selv. Alt med det formål ”at omdanne de ufrie slaver til frie landarbejdere”, understreger kolonihistori- kerne Niklas Thode Jensen, Gunvor Simonsen og Per Erik Olsen i *Vestindien. St. Croix, St. Thomas og St. Jan* (2017).

Thaarup havde intet selvoplevet kendskab til forholdene på øerne. Det havde derimod Hans West, der fra 1788 var rektor ved Det vestindiske Skoleinstitut på St. Croix. Ottesen og Bach-Nielsen analyserer bl.a. hans fødselsdagstale til kron- prins Frederik i 1791, hvori West bestemmer den mand, der er ”Slave af sine Lidenskaber” som ”en Træl”. Af dette billede uddrages en almenmenneskelig fri- heds- og dydelære, der sætter lighedstegn mellem selhverredømme og frihed. Som også kan oppebæres af slaven, skønt ufri. Her ligger, konkluderer forfatterne, ”givetvis også en godt skjult vision om slavernes frihed” (s. 29). Næppe. For i et andet skrift, *Bidrag til Beskrivelse over Ste Croix med en kort Udsigt over St. Thomas, St. Jean, Tortola, Spanishtown og Crabeneiland* (1793), som i bogen afhandles med et par linjer, formulerer West utvetydigt en apologi for slaveriets beståen, iklædt paternalistiske gevandter.

Slaveapologien spiller ingen betydende rolle i Ottesen og Bach-Nielsens vur- dering af West. Kapitlet afsluttes med en hyldest af ham som ”en ny tids mand, følsom, dannet” og ”med på noderne” (s. 37).

Det andet knudepunkt ”Dansk guldalder” handler om Henrik Hertz’ roman *De Frifarvede* (1836) og H.C. Andersens skuespil *Mulatten* (1840). Kendetegnende for plantersamfundene i Vestindien (og i USA) var den dobbelte udbytning af kvindelige slaver som arbejdskraft og kønsvæsener. I Dansk Vestindien blev det afkom, der fulgte af seksuelle forbindelser mellem ”Blanke” og ”Negerinder”, ofte udstyret med et frihedsbrev. Sammen med slaver, der havde købt sig fri, udgjorde de såkaldt frifarvede en støt stigende befolkningsgruppe. I 1834 var de blevet tildelt juridisk ligestilling og kunne ”i eet og alt nyde lige Rettigheder med de

² Forordningen er citeret fra https://danmarkshistorien.dk/fileadmin/filer/Billeder/Scanninger_af_kilder/Forordning-om-Negerhandelen/forordning-om-negerhandelen-1792.pdf

Blanke”³ Den retlige status til trods hvilede der, fortæller Hertz, på denne mellemgruppe en social ”Plet”, der ikke skyldtes deres ”Vandel og Sæder, men deres ulykkelige Udspring. Den Blanke seer stolt og med Haan ned paa de foragtede Negres Afkom.”

Ikke engang i fiktionens verden lod ”de Blankes” afsky for ”Bastarder” sig helt overvinde. I hvert fald ikke i Hertz’ melodramatiske roman om den blanke, men vindskibelige George og den frifarvede Marguerite, hvis eneste fejl er hendes ”noget mørke Teint”. Et barn og en adskillelse følger af deres fortrolighed, inden de på Georges dødsleje forenes i ægteskab. Det brud, formælingen bevirker mellem George og hans moder, der heftigt modsætter sig forbindelsen med en for hende rænkefuld mulat, heles ikke. I en sidehistorie gifter Marguerites bror, Arthur, sig med en dansk kvinde, den retlinede Heloise. Romanen har som historisk klangbund det årelange oprør på St. Domingo, der kulminerede i 1804, hvor tidligere slaver og frie farvede proklamerede oprettelsen af en selvstændig stat under navnet Haiti. Den Haitianske Revolution tjener ikke blot som reference. Ved romanens slutning tager Arthur ”hæderlig Deel i Frihedens Sag og havde den Glæde at see den seire.” Som sådan er Hertz’ roman et indlæg i samtidens danske debat om ”Neger-slaveriets Ophævelse”, der fulgte efter Storbritanniens afskaffelse af slaveriet i 1834.

I de vestindiske plantersamfund var seksuelle forhold mellem hvide kvinder og sorte mænd stærkt tabuiserede. Den forbudte lidenskab kunne afprøves i litteraturen. Som hos Hertz i romanens sidehandling eller hos H.C. Andersen som hovedhandling. Skuespillet *Mulatten*, der ikke foregår i Dansk Vestindien, men på den franske ø Martinique, handler om Horatio, en rig planter, som to smukke og ædle hvide kvinder forelsker sig i. Den ene, Eleonora, er gift, den anden, Cecilie, ugift. Begges rigdom hviler på slavehold. Det eneste problem ved at være forelsket i Horatio er, at han, skønt i adfærd en ”dannet Mand, saa høflig og elskværdig” og i farve ”næsten hvid, som Du og jeg”, er mulat, dvs. en ”Herreløs” frikulørt. Efter en række spektakulære begivenheder, herunder et slaveoprør, bliver Horatio taget til fange af Eleonoras brutale ægtemand og sat til salg på slavemarkedet. Cecilie løskøber ham og ægter ham. I *Mulatten* kritiseres sukkerrørsproduktionen, fordi den er baseret på slaveri, men den sociale kritik af det solgte menneskes ufrihed opløses i en hyldest til åndens frihed og det gode menneskes indgreb.

Diskussionen om ”Emancipationen af de Ufrie paa de dansk-vestindiske Øer”, som Hertz’ roman og H.C. Andersens skuespil kan ses som rørstrømske indlæg i, fandt i første omgang sin afslutning i 1847 i Reskript af 28. juli, hvor Christian

³ For en gennemgang af forhandlingerne frem til loven om retlig ligestilling, se Christian Damm Pedersen: *Mellem slave og borger. Stat, retligheder og etniske forskelle i det danske imperium, 1814-48*. Kbh.: Københavns Universitet, 2012.

8. kundgjorde, at slaveriet i Dansk Vestindien skulle ophøre. Dog først efter ”fornødne Forberedelser til Overgangen” på tolv år. Men et truende oprør på øerne overhalede reskriptets forhalingsstrategi. Den 3. juli 1848 proklamerede generalguvernør Peter von Scholten slaveriets øjeblikkelige ophævelse. Efterfølgende stadfæstede Frederik 7. det indtrufne, nemlig at ”ingen ufri Tilstand for nogen Deel af Befolkningen skal bestaa paa Vore vestindiske Øer.”⁴

Hertz og H.C. Andersen rejste som Thaarup i deres lænestole. Ingen af dem havde været i Vestindien. Indefra-perspektivet, baseret på selvoplevet erfaring, har de forfattere, der omtales i tredje knudepunkt til gengæld. Kapitlet ”Tidens kvinder” fremdrager erindringer og fortællinger, skrevet af hustruer, der fulgte deres ægtemænd til Dansk Vestindien, hvor de opholdt sig i kortere eller længere tid. I hele 28 år for generalguvernørfruen Sofie Helweg-Larsens vedkommende. I disse kvinders værker, der for størstepartens vedkommende i dag er glemt, findes beskrivelser af kvindeliv i lediggang og etikette, ofte krydret med en spids eksotik og tilsat tidstypiske raciale stereotypier om den dovne, upålidelige, tyvagtige, uforskammede og barnlige neger. Samme tirader findes hos Henrik Cavling i hans rejsebeskrivelse *Det danske Vestindien* (1894).

Få er så ubehagelige i deres racisme som Eliz Carbel, der sammen med sin skolemand opholdt sig på St. Croix i årene 1913 til 1917. Således i novellen ”Benet fra New York” om markarbejderen Jimmy, der som erstatning for en arbejdsulykke har fået et kunstigt ben og omskoling til skomager. Forskruet af sit nye ”Storhedsfjollereri” begiver han sig ”på Frierfærd” til Frøken Else med en hud så ”hvid og rød som det danske Flag”. Hun afviser ham leende. Efter at have hulket ”som kun et stort, voksent Negerbarn kan gøre det”, bliver Jimmy ”nu atter sin Plads i Samfundet klart bevidst” og forstår, at der er ”et Svælg saa dybt” mellem ham selv og den hvide pige.

Relationer mellem sorte og hvide behandles ikke kun på den nedsættende måde som hos Carbel. Lucie Hørlyk, den bedste af de forfattere, der omtales, tematiserer farvespørgsmålet på flere måder. Bl.a. i form af det såkaldte *passing*-fænomen, hvor mennesker af blandet afstamning er så lyse i huden, at de kan ’gå for’ eller passere som hvide. Som det hedder om en kvinde i novellen ”Nanna Judith”: ”Kun en kender kunde se, at hun var kulørt.” *Passing* udgør et selvstændigt tema i *Vestindiske spor*: fra Horatio i *Mulatten*, over hvid-blonde kvinder i ”Nanna Judith” til de blonde, sofistikerede amerikanske storbykvinder, Clare og Irene, i Nella Larsens roman *Passing* (1929, da.: *Overgang*). At Nella Larsen – en af de centrale repræsentanter for den amerikanske Harlem Renaissance – er med i *Vestindiske spor*, selv om der ingen spor af Dansk Vestindien er i hendes forfatterskab, begrundes med hendes herkomst som

⁴ K.E. Bugge: *Grundtvig og slavesagen*. Aarhus: Aarhus Universitetsforlag 2003, s. 167 & 180.

datter af en farvet vestindisk far og en dansk mor, der mødte hinanden i Chicago. Det er, medgiver Ottesen og Bach-Nielsen, lidt hårtrukket, men overlejlres af, at hendes forfatterskab, hvad "indhold og emne" angår, står "helt centralt" (s. 315). Nella Larsens intense gennemlysning af de psykologiske og sociale konsekvenser af at 'gå som' hvid i et raceadskilt samfund er enestående.

Også det fjerde knudepunkt har indefra-perspektivet, denne gang vel at mærke set gennem en sort engelsksproget danskvestinders blik. Forfatteren og socialreformatoren Adolph Sixto udgav i 1902 romanen *Time and I. Or Looking Forward*, en utopisk vision om et fremgangsrigt Dansk Vestindien år 1999. Alt er herligt. Veldyrkede sukkermarker og blomstrende frugtplantager på jorder, ejet af fællesskabet, kooperative fabrikker med rygende skorstene, velfungerende skoler, museer og biblioteker, osv. Samt ikke mindst sorte vestindere som ligeværdige borgere i det danske kongerige. Bogen forærede Sixto til medlemmerne af *Den Kongelige Dansk-Vestindiske Kommission*, der i 1903 opholdt sig på øerne for at undersøge, hvad der kunne gøres med den urentable koloni, efter at endnu et forsøg på at afhænde den til USA var strandet. Sixto var også blandt forfatterne til en såkaldt adresse, indsendt til kommissionen, med femten reformforslag. Blandt ønskerne var ikke løsrivelse fra Danmark. I deres fremstilling samler Ottesen og Bach-Nielsen historiske, kulturelle og litterære perspektiver i en tæt analyse. Interessant er også udblikket til *Sinnat-tugaq* (1914, da. *En Grønlænders Drøm*), den første roman, skrevet på grønlandsk af en grønlander, præsten Mathias Storch. Ligesom Sixtos roman er *En Grønlænders Drøm* en fremtidsvision om et blomstrende Grønland i år 2105. Kapitlet om Sixto er sammen med det om de medrejsende hustruer bogens bedste.

I relation til Sixto undrer en formulering på bagsideteksten mig. Ottesen og Bach-Nielsen angiver, at titlen *Vestindiske spor* "refererer til de spor af indfødt liv, som Robinson Crusoe opdagede i strandsandet på sin øde ø i Caribien." Det må man da ikke håbe. For det fodspor, Robinson Crusoe fandt på sin ø efter års ensomhed, gjorde ham "slagen med rædsel" og fyldte ham med "morderiske tanker", der efterfølgende udløstes i en massakre på "nøgne vilde menneskeædere". I *Robinson Crusoe* er det alene den docile tjener, Fredag, der afsætter positive spor. Kun gebrokkent bemestrer den subalterne den hvide mands sprog.

Arthur Sixto, den eneste sorte vestindiske stemme i *Vestindiske spor*, er alt andet end en Fredag. Han er "A man with a dream". En drøm, der ikke skulle gå i opfyldelse

Mange aspekter i Ottesen og Bach-Nielsen bog er her udeladt på grund af de betingelser, enhver anmeldelse er underlagt. *Vestindiske spor* er en interessant forfølgelse af de spor, Dansk Vestindien har afsat i den koloniale og efterkoloniale danske skønlitteratur frem til 1970. Tilbage er blot at ønske, at de litterære og kunstneriske spor, Dansk Vestindien og US Virgin Islands har afsat de sidste halvtreds år også må få sin fremstilling.